

Åstorps kommun

2009-09-25

1 (19)

Dnr: 00-2008:474

Utbildning för nyanlända elever

Kvalitetsgranskning av utbildning för nyanlända elever i Åstorps kommun

Sammanfattande bedömning

- Kommunen bör utarbeta tydliga riktlinjer för mottagande av nyanlända elever. Vidare bör kvalitetsredovisningen på både kommun- och på skolnivå tydliggöra, utvärdera och följa upp nyanlända elevers skolsituation.
- Elever inom gymnasieskolans individuella program (IV) ska erbjudas tillgång till ytterligare ämnen, utöver svenskämnen, engelska och matematik, i syfte att bättre möta kursplanernas målsättningar och förbereda för studier på nationellt program.
- Kartläggningen av de nyanlända elevernas kunskaper respektive individualisering behöver ske i högre utsträckning. Utbildningens utformning ska tydligare ha elevernas samlade kunskaper, behov, förutsättningar, erfarenheter och studiemål som utgångspunkt.
- Lärarna på IV och SFI ska vid betygsättning i högre grad utnyttja tillgänglig information om elevens kunskaper.
- Nyanlända elever ska bli mer delaktiga i den sociala gemenskapen på skolan.
- Kommunen behöver se till att modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet ska erbjudas elever vid behov.

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av utbildning för nyanlända elever under perioden januari till juni, 2009. Granskningen av Björnekullaskolan och Vuxenutbildningscentrum i Åstorps kommun ingår i detta projekt. Övergripande iakttagelser och slutsatser inom området kommer att redovisas i Skolinspektionens rapport "Utbildning för nyanlända elever".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen och projektplanen för kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats

(<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>).

Skolinspektionens kvalitetsgranskningar ska bidra till förbättrad måluppfyllelse genom att tydliggöra behov av utveckling inom prioriterade områden, så att skolor, övriga verksamheter och huvudmän ges förutsättningar för att genomföra förbättringar. Huvudsyftet är att granska hur lärare, rektorer och huvudmän tar sitt ansvar för undervisningens kvalitet, med fokus på elevernas kunskapsresultat.

Tidigare studier har visat att många av de lärare och skolledare som möter nyanlända elever har ett djupt engagemang och en stor öppenhet mot eleverna och deras vårdnadshavare. Men nyanlända elever får ändå inte alltid en utbildning som är likvärdig och heller inte alltid anpassad till elevens individuella behov och förutsättningar. Det råder skillnader mellan kommuner i sätt att organisera och genomföra utbildningen och måluppfyllelsen är generellt sett låg. Forskning och tidigare inspektioner visar att den utbildning nyanlända elever får inte alltid är anpassad till elevens individuella behov och förutsättningar. Nyanlända elever får ofta ensidigt ägna sig åt att lära sig svenska som andraspråk medan tillgång till andra ämnen många gånger är begränsad. Erfarenheter från inspektion visar också att eleverna inte heller erbjuds undervisning i modersmålet eller studiehundledning i modersmålet i tillräcklig utsträckning. Många nyanlända elever upplever enligt tidigare studier svårigheter i kontakten med andra elever och att bli en del av den sociala gemenskapen i skolan.

Skolinspektionen har därför valt att genomföra en kvalitetsgranskning med inriktning mot kommunernas och skolornas insatser för att nyanlända elever ska få en likvärdig utbildning med god kvalitet. Totalt har 14 kommuner och 34 grund- och gymnasieskolor i landet granskats.

Resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning redovisas dels i en sammanfattande rapport, dels i rapporter/beslut med bedömningar för varje granskad kommun och i vissa fall även skolor, där Skolinspektionen tar ställning till om kommunen uppfyller skolförfattningarnas krav och med vilken kvalitet undervisningen bedrivs. I de fall behov av åtgärder framkommit, ansvarar kommunen för att åtgärder vidtas som syftar till förbättring.

Underlaget till beslutet består av dokument från kommunen, Björnekullaskolan och Vuxenutbildningscentrum, samt av information som samlats in vid intervjuer den 1 och 17 maj, 2009. I kommunen och på skolorna genomfördes intervjuer med förvaltningschef, rektorer samt ett urval av lärare och elever. Beslutet grundar sig även på annan information som finns inom Skolverkets nationella uppföljningssystem eller annat offentligt material samt information från Skolinspektionens regelbundna tillsyn. Företrädare för kommunen och skolorna har beretts möjlighet att sakgranska vad som framkommit vid granskningen.

Ansvariga inspektörer för kvalitetsgranskningen i Åstorps kommun har varit Marcus Johansson, Helena Olivestam Torold och Iréne Sehlin.

Fråge-/granskningsområden

Skolinspektionen har granskat två olika frågeområden med underliggande delfrågor.

1. Hur är det att vara nyanländ elev i skolan?

Fokus i denna kvalitetsgranskning har varit att granska skolornas förmåga att genom en individuell planering anpassa undervisningen till varje elev samt i vilken utsträckning skolorna utgör en trygg miljö med inriktning mot lärande. I de fall granskningen finner att kommunen/skolan lyckats möta elevens behov på ett bra sätt har också undersökts vad som gjort att de lyckats. I motsvarande fall har undersökts vilka hinder som finns.

I detta sammanhang har även undersökts hur kommunens strategier för de nyanlända ser ut, hur samverkan mellan olika berörda parter i samhället fungerar och i vilken utsträckning skolan har fungerande rutiner för mottagande och skolinledning. Vidare har eventuell förekomst av kränkningar undersökts.

2. I vilken mån är undervisningen för nyanlända elever ändamålsenlig?

Huvudfokus inom detta område har varit på vilket sätt man kan se att undervisningen är organiserad utifrån varje nyanländ elevs behov och förutsättningar, om skolan värderar elevens kunskaper och utformar undervisningen så att eleven får fortsätta att utvecklas från sin nivå. Det har också varit viktigt att undersöka vilken kompetens personalen som undervisar de nyanlända har när det gäller språkutveckling samt hur kommunen gör för att få den kompetens som behövs.

Inom detta område har också granskats hur kommunen samordnar sina resurser, om skolan har tydliga rutiner för vem som har ansvar för elevens undervisning, i vilken utsträckning kommunen satsar på modersmålsundervisning. Även frågor om hur skolan och kommunen följer upp elevernas kunskapsutveckling och använder resultaten som grund för analys och omprövning av mål och metoder har behandlats.

Med nyanlända elever avser Skolinspektionen elever som inte har svenska som modersmål och inte heller behärskar det svenska språket och som anländer nära skolstarten eller under sin skoltid i grundskolan, gymnasieskolan eller motsvarande skolformer.

Granskningen omfattar elever som anlänt till skolan under år 2008 och 2009.

Skolinspektionens iakttagelser

Kommunens ansvar

Åstorps kommun har drygt 14 500 invånare och ligger i nordvästra Skåne, delvis på Ängelholmsslätten och delvis på Söderåsen. Centrala Åstorp är beläget ca 20 km nordost om Helsingborg.

Ansvarsområdet för bildningsnämnden i Åstorps kommun omfattar förskoleverksamhet, förskoleklass, grundskola, skolbarnsomsorg, särskola, öppen fritidsverksamhet, gymnasieutbildningar, bibliotek, musikskola, kulturenhet och kostenhet. Förvaltningskontoret ansvarar för ledning och samordning av verksamheterna samt generella arbetsuppgifter som t.ex. kvalitetssäkring. I intervjun med förvaltningschefen beskrevs att organisationen består av 25 arbetsledare, varav 7 är rektorer och 18 biträdande rektorer i grundskolan, medan de övriga företräder andra förvaltningsverksamheter. Kommunen har individuellt program (IV) på komvux, som lyder under kommunchefen. Man är i färd med att formulera en arbetsform mellan grundskola och IV-programmet för uppföljning av elever.

Kommun har ett avtal med Integrationsverket. Avtalet innebär att kommunen har åtagandet att förbereda och genomföra introduktionsinsatser för flyktingar. Kommunen har en flyktingmottagning (den s.k. integrationsenhet), som är direkt underställd kommunstyrelsen. Integrationsenhetens finns i samma byggnad som Vuxenutbildningscentrum, som har IV och svenskundervisning för invandrare (SFI).

Riktlinjer för mottagande, individanpassning och kartläggning

Enligt skollagen ansvarar den som är huvudman för en del av det offentliga skolväsendet för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i skollagen och de bestämmelser som kan finnas i annan lag eller förordning.¹ Skolverket har utarbetat allmänna råd för utbildning av nyanlända elever.² Enligt dessa råd bör kommunen ha riktlinjer för mottagande av nyanlända elever. I kommentaren till råden framgår att dessa riktlinjer bör innehålla förtydliganden av nödvändigheten av olika individuellt anpassade lösningar i kommunen och på skolan. Vidare ska undervisningen, enligt läroplanen, anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.³ Kartläggning av elevens kunskaper utgör en viktig grund för att kunna åstadkomma individuellt anpassad undervisningen enligt läroplanen.⁴ En av flera viktiga framgångsfaktorer handlar om vid vilket tillfälle och då på vilket sätt nyanlända elever slussas in i den ordinarie undervisningsverksamheten. Noggrant genomförda kartläggningar och introduktionsplaner är väsentliga förutsättningar för sådan inslussning ska kunna ske.⁵

I Åstorps kommun var under 2008/09 82 elever nyanlända, varav 72 i grundskolan. På kommunnivå finns inga dokumenterade riktlinjer för mottagande av nyanlända elever. I samtal med förvaltningschefen framkom att en arbetsgrupp har tillsatts för frågor gällande t.ex. riktlinjer för mottagande av nyanlända elever. Bland annat innefattar den, enligt förvaltningschefen, planerade organisationsöversynen att kunna få bättre återkoppling på hur IV fungerar. Förvaltningschefen uppgav sig misstänka att formen för mottagande hittills varierat mellan skolor/områden. Förvaltningschefen uttryckte också

¹ 1 kap. 12 § skollagen.

² Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15).

³ Avsnitt 1 i 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmen (Lpo 94).

⁴ Avsnitt 2.2 i Lpo 94.

⁵ Myndigheten för skolutveckling.

uppfattningen att skolorna behöver bli bättre på att värdera de nyanlända elevernas kunskaper.

Inom gruppen arbetsledare finns tillsatta arbetsgrupper med olika utvecklingsområden med fokus på bland annat svenska som andraspråk, modersmålsundervisning, IUP och skriftliga omdömen. Studiehandledning på modersmålet ska också granskas, då det enligt förvaltningschefen är oklart huruvida handledningen förekommer i praktiken.

Personalens utbildning

Enligt skollagen är kommunen skyldig att använda lärare som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak bedriver.⁶ Kommunen bör inventera behovet av samt tillgången till modersmålslärare och lärare i svenska som andraspråk.⁷ Skolan även bör inventera personalens behov av kompetensutveckling.⁸

Förvaltningschefen säger sig inte ha någon information om huruvida kompetensutvecklingssatsningar av personalen har genomförts.

Modersmålsundervisning

Enligt grundskole- och gymnasieförordningen ska en elev få modersmålsundervisning om en eller båda av elevens vårdnadshavare eller föräldrar har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven om eleven har grundläggande eller, i gymnasieskolan, goda kunskaper i språket och eleven önskar få sådan undervisning.⁹ Undantag från huvudregeln är att det ska finnas en lämplig lärare och att det i kommunen ska finnas fem elever som önskar undervisning i språket.

Modersmålslärarna i Åstorps kommun anställs och organiseras av ett rektorsområde. I vissa fall har det, enligt uppgift, funnits svårigheter med att hitta modersmålslärare till tjänster som utannonserats. I dagsläget kan kommunens skolor erbjuda 10 språk för modersmålsundervisning, enligt förvaltningschefen, som uttrycker att det generellt sett behöver utarbetas gemensamma riktlinjer och rutiner. Åstorps kommun har inget samarbete med andra kommuner avseende modersmålslärare.

Kvalitetsredovisning

Varje kommun och skola som ingår i det offentliga skolväsendet ska årligen upprätta en skriftlig kvalitetsredovisning.¹⁰ I de Allmänna råden för kvalitetsredovisning anges att kommunen bör redovisa situationen för bl.a. barn och elever med annat modersmål än svenska.¹¹ Vidare framgår att det är viktigt att de ansvariga särskilt uppmärksammar och analyserar situationen för bl.a. ungdomar och vuxna som nyligen anlänt till Sveri-

⁶ 2 kap. 3 § skollagen.

⁷ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15).

⁸ ibid.

⁹ 2 kap. 9–14 §§ grundskoleförordningen och 5 kap. 7–13 §§ gymnasieförordningen.

¹⁰ 1 § förordningen om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m.

¹¹ Skolverkets allmänna råd för kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. (SKOLFS 2006:18).

ge. Över tid bör fördjupade utvärderingar av verksamheten och utbildningen för dessa elever redovisas. Kommunen bör också utvärdera effekterna av de kommunala riktlinjerna.¹²

Den sammantagna bild som ges i samtalet med förvaltningschefen är att organisationen är i ett utvecklingsskede och att den slutliga formen ännu inte fastställts, varför redovisningen av situationen för elever med annat modersmål/nyanlända elever ännu inte har följts upp systematiskt.

Studiehandledning på modersmålet och modersmålsundervisning

Enligt förordningarna ska en elev få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det.¹³ I kommentarerna till Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever framgår att studiehandledning syftar till att stödja ämnesundervisningen via det språk som eleven talar och att läraren som ger denna handledning tillsammans med ämnesläraren har en viktig roll. Vidare har forskning visat att för elever med annat modersmål än svenska så gynnas deras kunskapsutveckling av att begrepp som förekommer i ämnesundervisningen befästs både på modersmålet och på svenska språket.¹⁴

En elev ska få modersmålsundervisning om en eller båda av elevens vårdnadshavare eller föräldrar har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven om eleven har grundläggande eller, i gymnasieskolan, goda kunskaper i språket och eleven önskar få sådan undervisning.¹⁵ Undantag från huvudregeln är att det ska finnas en lämplig lärare och att det i kommunen ska finnas fem elever som önskar undervisning i språket.

Åstorps bildningsförvaltnings kvalitetsredovisning (2008) anger att alla vårdnadshavare, på sitt modersmål och på svenska, ges information om betydelsen av att vidareutveckla sitt modersmål. Modersmålsundervisningen uppges i kvalitetsredovisningen ske efter ordinarie skoltid, på kommunens olika skolor. Uttryckta förbättringsåtgärder i kvalitetsredovisning innefattar bland annat att vidareutveckla rutiner kring att informera föräldrar om vikten av modersmålets betydelse för språkutvecklingen, vidareutveckla modersmålsstödet i förskolan, inleda ett samarbete med SFI och att förbättra samarbetet mellan modersmålslärare och övriga pedagoger.

I kommunens kvalitetsredovisning (2008) poängteras att samverkan mellan modersmålslärare och övriga lärare behöver utvecklas för att förbättra kvaliteten på studiehandledningen.

¹² Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15).

¹³ 5 kap. 2 § grundskoleförordningen och 5 kap 7 § gymnasieförordningen.

¹⁴ Cederberg, M. (2006). *Utifrån sett – inifrån upplevt. Några unga kvinnor som kom till Sverige i tonåren och deras möte med den svenska skolan*. Dissertation, Lunds Universitet.

¹⁵ 2 kap. 9 § grundskoleförordningen och 5 kap. 7–13 §§ gymnasieförordningen.

Modersmåslärare i Åstorps kommun.

I Åstorps kommun finns totalt 9 modersmåslärare, som representerar totalt 10 språk. De intervjuade modersmåslärarna informerade om att det pågår ett kommunövergripande samarbete mellan modersmåslärare. En samarbetspunkt handlar om översättning av testmaterial till olika modersmål. Modersmåslärarna sade sig inte veta huruvida modersmålsundervisning förekommer inom gymnasieskolan.

Enligt modersmåslärarna har de nyanlända eleverna ofta svårt i början; de förstår inte vad som sägs eller vad de förväntas göra i klassrummet. Uppfattningen bland de intervjuade modersmåslärarna är att dessa elever behöver hjälp nästan hela tiden, även under rasten. Modersmåslärarna beskrev att de ger eleverna studiehundledning på modersmålet. Under intervjun framkom att vissa elever inte ges studiehundledning på sitt modersmål, men att dessa elever dock ges undervisning i svenska som andraspråk.

Modersmåslärarna menade att de ser sig själva som en mycket viktig länk mellan föräldrar och skola. Föräldrarna tar ofta kontakt med modersmåslärarna i diverse frågor. Samtalen med föräldrarna sker ofta på kvällstid, utanför modersmåslärarnas arbetstid.

Vissa av modersmåslärarna uppgav att de har ambitionen att komma till skola en stund före deras undervisning börjar för att få information om hur det går för deras elever i övriga ämnen. Modersmåslärarna uttryckte också uppfattningen att undervisningstiden med eleverna är för knapp samtidigt som eleverna inte ser modersmålsundervisningen som ett viktigt inslag, eftersom det är ett frivilligt ämne. Modersmåslärarna menade att inställningen till modersmålsundervisningen delvis också kan bero på hur viktigt föräldrarna tycker den är.

Enligt modersmåslärarna kan den första informationen om nyanlända elever komma från olika håll, som t.ex. från andra elever, eller från klassläraren. Modersmåslärarna menar att kommunen är noga med hur mottagandet går till, bland annat avseende den hälsokontroll som alla barn/elever ska genomgå. Tidigast två dagar efter det första mötet kan den nyanlände eleven börja på skolan.

Under intervjun pekade modersmåslärarna på problem med att undervisa grupper av elever i olika åldrar. Vissa av modersmållärarna uppgav att de brukar försöka gruppera yngre elever förs sig och äldre elever för sig, för att göra skillnaderna mellan eleverna mindre. I de fall där det finns misstankar om att eleven inte kommer att nå målen upprättas alltid åtgärdsprogram, menar modersmåslärarna. Dock vill modersmåslärarna påpeka att nyanlända elever i årskurs 8 och 9 inte sällan är speciellt sårbara på grund av att kravnivån är orimlig i förhållande till deras språkförmåga.

Avslutningsvis uppgav modersmåslärarna att de upplever att deras arbetsinsatser är uppskattade av bl.a. rektorerna på skolorna.

Skolinspektionen bedömer att Åstorps kommun bör utarbeta tydliga riktlinjer för mottagande av nyanlända elever. Vidare bör kvalitetsredovisningen på både kommun- och på skolnivå tydliggöra, utvärdera och följa upp nyanlända elevers skolsituation.

Beskrivning av granskade skolor

Björnekullaskolan

Björnekullaskolan är en grundskola som ligger i centrala Åstorp. På skolan går elever i skolåren 6–9. Rektorsområdet leds av en rektor och två biträdande rektorer med ca 80 anställda. Skolan har tagit emot 48 nyanlända elever sedan 2005. Samtliga dessa elever har gått i förberedelseklass på skolan, som har utformat ett system som innebär att nyanlända elever får en viss introduktion, för att sedan så fort som möjligt placeras i ordinarie undervisningsverksamhet. I ett av skolans arbetslag finns personal som är särskilt ansvarig för skolans förberedelseklass.

Vuxenutbildningscentrum

Vuxenutbildningscentrum ligger i utkanten av centrala Åstorp. Vuxenutbildningens verksamhet innefattar bl.a. Individuella programmet (IV) och Svenska för invandrare (SFI).

I Vuxenutbildningscentrums kvalitetsredovisning framgår att på kommunal nivå bildades en samrådsgrupp för integrationsfrågor under 2008. Samrådsgruppens uppgift är att verka för underlättande av integrationsarbetet. Vidare framgår att det inom Skåne Nordväst har påbörjats ett samarbete i syfte att synliggöra invandrades yrkeskompetens.

Hur är det att vara nyanländ elev?

Björnekullaskolan

Mottagande, kartläggning och individanpassning

Enligt läroplanen ska undervisningen anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.¹⁶ Läraren ska utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande. I Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever framgår att skolan bör utarbeta riktlinjer för hur mottagande ska gå till, kartlägga elevernas kunskaper i olika ämnen och genomföra kartläggningen fortlöpande genom återkommande samtal med eleven.

Under intervjun med rektorn på Björnekullaskolan framkom att begreppet nyanlända elever tidigare inte har använts på skolan. De elever som börjar på skolan sägs betraktas som just elever.

Enligt uppgifter från skolan är handläggningstiden kort innan den nyanlända eleven kan få börja i skolan. Aviseringar om nyanlända kommer från kommunens integra-

¹⁶ Avsnitt 1 i 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmen (Lpo 94).

tionssamordnare. På skolnivå skickar expeditionen ut informationsbrev och kallar de nyanlända till skolan. Skolans rutiner innefattar att de nyanlända ska vara med i vissa delar av den reguljära verksamheten direkt från start.

I linje med detta beskrev även de intervjuade nyanlända eleverna att de, före skolstart, fick ett informationsbrev från skolan och att de fått träffa rektor tillsammans med sina föräldrar. Inför skolstarten ställde skolan frågor om elevens intresseområden. Enligt lärarna hålls det första mötet med eleven av rektorn, därefter hålls ett möte med någon lärare. Dessa möten genomförs alltid med tolk. På mötet berättar lärarna hur skolan fungerar, ställer frågor till eleven om vad de tycker om olika ämnen och vilka intressen eleven har. Eleverna uttryckte uppfattningen att lärarna var trevliga och att de tog hand om dem från första dagen. Enligt eleverna informerade skolan att man först måste lära sig svenska innan man får göra prov i t.ex. matematik.

De intervjuade nyanlända eleverna menade att när de började på Björnekullaskolan så ställdes inga frågor från skolans sida om alla de ämnen eleverna läst tidigare. I intervjun framkom också att elevernas tidigare kunskaper från hemlandet i t.ex. historia inte beaktades på Björnekullaskolan, så tillvida att eleverna inte getts tillfälle att utgå från denna kunskap. I överensstämmelse med elevernas berättelser framkom under intervjun med lärarna att skolan inte kartlägger de nyanlända elevernas tidigare kunskaper från hemlandet. Uppfattningen är att denna kartläggning inte kan göras p.g.a. avsaknaden av tester för detta ändamål.

I intervjun med lärarna framkom att man inte har diskuterat hur kommunen i övrigt tar emot nyanlända elever. Man bekräftar att det inte finns några kommunala riktlinjer för mottagande av nyanlända elever.

Trygghet, trivsel och social gemenskap

Enligt Lpf 94 ska alla som arbetar i skolan medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen.¹⁷ Alla som arbetar i skolan ska vidare gemensamt med eleverna ta ansvar för den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön.

De intervjuade nyanlända eleverna uttryckte att de trivs bra och känner sig trygga i skolan. Vissa av dessa beskrev dock erfarenheter av att ha blivit retad för att inte prata svenska tillräckligt bra. Vidare uttrycktes att andra elever med utländsk bakgrund tar hand om de nyanlända, men att det däremot inte är lätt för dem att få svenska kamrater.

Nyanlända elever på Björnekullaskolan placeras omedelbart i ordinarie klasser och antas därigenom kunna komma in i en social gemenskap. Utifrån de intervjuade elevernas perspektiv ansågs den sociala gemenskapen på skolan vara tillfredsställande. I samtal med rektorn framkom att den omedelbara klassplaceringen är en rutin tänkt att främja den nyanlända elevens delaktighet i skolans sociala gemenskap. Enligt rektorn

¹⁷ Avsnitt 2.2 och 2.3 i Lpf 94.

deltar många elever med utländsk bakgrund i skolans olika råd och i idrottsutbyte med andra skolor.

Björnekullaskolan arbetar utifrån *Friends* koncept mot mobbning och kränkande behandling. I samtliga klasser finns kamratstödjare och alla arbetslag har vuxenrepresentanter i Friends. I klasserna genomförs samarbetsövningar för ökad förståelse för varandra och man har diskuterat hur personalen och elever ska bemöta varandra. I lärarintervjun framkom att lärarna/personalen inte ges handledning, men att man ser det som ett önskvärt inslag i arbetet.

I intervju med lärarna framkom att de flesta lärarna är engagerade i undervisning av de nyanlända eleverna. Lärarna har tidigare samtalat om vikten av att ha undervisning i de olika ämnena för de nyanlända eleverna. Vissa lärare på skolan uppgavs dock inte vara beredda att anpassa undervisningen efter de nyanlända elevernas behov. Bland de intervjuade lärarna fanns en uppfattning om att några lärare på skolan inte alltid bemöter de nyanlända eleverna rättvist och att det upplevs svårt att prata om.

Vuxenutbildningscentrum

Mottagande, kartläggning och individanpassning

I de dokument som Skolinspektionen tagit del av framgår att Vuxenutbildningscentrum har skriftligt formulerade rutiner för mottagande och introduktion av nyanlända elever. Alla nyanlända elever på Vuxenutbildningscentrum får först börja på SFI, om man inte kommer från svensk grundskola. I rutinerna framgår att SFI påbörjas snarast och senast inom tre månader efter det första inledande mötet mellan skola och elev. Vid introduktionssamtalet får eleven träffa SYV. Eleven får också träffa lärarna på SFI. Lärarna intervjuar och testar eleverna för att kunna göra en nivåplacering. Eleverna kan senare få möjlighet att kombinera SFI med IV. IV blir dock främst aktuellt "... när eleven är språkmässigt redo...".¹⁸ Ansökan till nationellt gymnasieprogram görs i särskilda fall genom s.k. fri kvot. Om eleven inte har full behörighet sker ansökan till PRIV. I rutinerna framgår också att eleverna förväntas studera SFI och/eller IV "... 1-3 år beroende på vilken skolbakgrund eleven har."

Vid mottagande på Vuxenutbildningscentrum fick de intervjuade eleverna först träffa sin lärare och handledare. I vissa fall fanns tolk till hands. De nyanlända eleverna berättade att läraren/handledaren ställde frågor till eleven bland annat om när eleven kom till Sverige. Enligt eleverna informerade skolan om vikten av att komma i tid. I vissa fall pratade lärare och elev engelska med varandra för att undvika missförstånd.

De intervjuade lärarnas skildring av introduktionstillfället med den nyanlända eleven är att det första samtalet görs med tolk om det är möjligt. Kartläggningen genomförs normalt inte vid detta första tillfälle på grund av att det då blir för mycket att hantera på en och samma gång. De intervjuade eleverna berättade också att det första mötet

¹⁸ "Rutiner för mottagande och introduktion av nyanlända elever", Vuxenutbildningscentrum, Åstorps Kommun.

inte innehöll någon kartläggning av deras bakgrund. Först vid ett senare tillfälle ställdes frågor till den nyanlände eleven angående tidigare kunskaper. Ett skriftligt kunskapstest gavs också då. Efter denna kartläggning tilldelades eleven läromaterial. Detta uppgavs dock endast gälla för IV. För SFI uppgavs att alla elever börjar med en preparandkurs, oavsett tidigare kunskaper.

Enligt lärarna får den nyanlände eleven alltid börja med SFI och sedan besöka IV så småningom. Kartläggningen uppges handla om vad eleverna har gjort och vilka ämnen de har studerat tidigare. Enligt de intervjuade lärarnas mening är det primära målet att de nyanlända eleverna ska få lära sig svenska. Både lärarna och eleverna ger en bild av att SFI och IV kan kombineras, men regeln är att SFI gäller för elever som inte kan svenska.

Flertalet av de intervjuade eleverna uttryckte att det var mycket svårt att förstå vad som sades vid detta första möte med skolan. Eleverna uppgav vidare att de inte fick någon information om hur det svenska skolsystemet fungerar, utan att det är något som eleven själv får ta reda på efter hand.

Trygghet, trivsel och social gemenskap

Enligt Lpf 94 ska de som arbetar i skolan medverka till att utveckla elevernas samhörighetskänsla och solidaritet samt ansvar för människor, även utanför den närmaste gruppen.¹⁹ Vidare ska de som arbetar i skolan, tillsammans med eleverna, ta ansvar för den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön. Skolan ska på ett aktivt och medvetet sätt påverka och stimulera eleverna att omfatta samhällets gemensamma värderingar samt låta dessa värderingar komma till uttryck i praktisk, vardaglig handling. Den nyanlände eleven bär inte sällan på andra kulturella erfarenheter och de osynliga reglerna i skolan i Sverige kan uppfattas vara förvirrande.²⁰ Faddrar, mentorer och kamratstödjare kan underlätta elevens väg in i en social gemenskap.

Resultaten i utvärderingarna på Vuxenutbildningscentrum har bland annat visat att eleverna känner sig sedda på skolan och att de har bra kontakt med lärarna/skolledningen. Från skolläringens sida uppges man sig vara uppmärksam på samt ha rutiner för att uppmärksamma om någon elev inte mår bra eller står utanför den sociala gemenskapen. Eleverna uttryckte unisont uppfattningen att deras lärare är snälla och hjälpsamma samt att lärarna agerar om någonting inträffar.

¹⁹ Avsnitt 2.2 och 2.3 i Lpf 94.

²⁰ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15).

I vilken mån är undervisningen för nyanlända elever ändamålsenlig?

Björnekullaskolan

Undervisning, bedömning och kunskapsuppföljning

Läraren ska vid betygsättning utnyttja all tillgänglig information om elevens kunskaper i förhållande till kraven i kursplanerna och beakta även sådana kunskaper som en elev tillägnat sig på annat sätt än genom den aktuella undervisningen. Kartläggning blir därför också en viktig grund för att i enlighet med läroplanen kunna individanpassa undervisningen.²¹ Skolan bör kartlägga de nyanlända elevernas kunskaper i olika ämnen beträffande begrepp, förståelse och förmåga till problemlösning.²²

Lärarna på Björnekullaskolan tillfrågades under intervjun om vilka bedömningar de gör av de nyanlända elevernas kunskapsutveckling och huruvida eleverna får återkommande information om denna utveckling. I mallen för individuella utvecklingsplanen (IUP) tas elevens starka sidor upp, vad man behöver arbeta mer med, elevens mål, vilken stöd och hjälp eleven behöver för att nå målen, åtgärder inom undervisningen samt när detta ska utvärderas. Vid skriftligt omdöme framkommer om man nått målen, eller inte. Enligt de intervjuade nyanlända eleverna har de fått betyg i de flesta ämnen. Under lärarintervjun framkom dock att någon uppföljning av arbetet i förberedelselassen inte har genomförts förutom avseende svenska som andraspråk och att man på skolnivå inte vet vilka resultat de nyanlända eleverna har.

Under verksamhetsbesöket observerades bl.a. att nyanlända eleverna ingår på exakt samma villkor som övriga elever. De nyanlända har inte tillgång till språklexikon och ges inte möjlighet att förstå vad den planerade uppgifter är och kan därför inte genomföra den alls. Under verksamhetsbesöket observerades att materialet var avfattet på svenska och att de stenciler/arbetsböcker som användes egentligen var avsett för yngre elever än de nyanlända.

Modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet

Enligt grundskoleförordningen ska en elev få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det.²³ I kommentarerna till Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever framgår att studiehandledning syftar till att stödja ämnesundervisningen via det språk som eleven talar och att läraren som ger denna handledning tillsammans med ämnesläraren har en viktig roll. Vidare har forskning visat att för elever med annat modersmål än svenska så gynnas deras kunskapsutveckling av att begrepp som förekommer i ämnesundervisningen befästs både på modersmålet och på svenska språket.

²¹ Avsnitt 2.2 i Lpo 94.

²² Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15).

²³ 5 kap. 2 § grundskoleförordningen.

Vidare ska en elev, enligt grundskoleförordningen, få modersmålsundervisning om en eller båda av elevens vårdnadshavare eller föräldrar har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven om eleven har grundläggande eller, i gymnasieskolan, goda kunskaper i språket och eleven önskar få sådan undervisning.²⁴ Undantag från huvudregeln är att det ska finnas en lämplig lärare och att det i kommunen ska finnas fem elever som önskar undervisning i språket.

De intervjuade nyanlända eleverna menade vidare att de inte har fått studiehandledning på modersmålet. I rektorsintervjun framkom att studiehandledning bara förekommer på ett språk och då av en lärare på skolan. Lärarna hävdade att avsaknaden av studiehandledning inte beror på brist av lämplig personal.

I skolans kvalitetsredovisning framgår att omkring hälften av alla elever som har rätt till modersmålsundervisning tackar nej, eftersom denna undervisning är förlagd efter skolans slut. Skolan har inte initierat något arbete för att fler elever ska delta i modersmålsundervisningen. Enligt de intervjuade nyanlända eleverna tillfrågas de inte omedelbart när de började på skolan huruvida de önskade modersmålsundervisning. Vidare uttryckte intervjuade lärare att modersmål inte erbjuds som språkval och att denna fråga har diskuterats på skolan.

Svenska och svenska som andraspråk

I kursplanerna för grundskolan finns två svenskämnen, svenska och svenska som andraspråk.²⁵ Kursplanen för svenska som andraspråk anger bland annat att det är utmärkande för ämnet att det både ska ge redskap för att tillägna sig kunskaper i andra ämnen och hjälp att formulera och redovisa kunskaper på det nya språket.

I Björnekullaskolans kvalitetsredovisning (2008) framgår att samtliga elever med annat modersmål erbjuds undervisning i svenska som andraspråk.

Personalens utbildning

Enligt skollagen är kommunen skyldig att använda lärare som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak bedriver.²⁶ Enligt Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever bör kommunen inventera behovet av och tillgången till modersmålslärare och lärare i svenska som andraspråk.²⁷ Skolan bör inventera personalens behov av kompetensutveckling.²⁸

I Björnekullaskolans kvalitetsredovisning (2008) framgår att personalens kompetensutveckling är strukturerad på så sätt att varje ämne får tillgång till fortbildning vart tredje år. I intervjun med lärarna framkom dock att man inte har fått någon utbildning kring nyanlända elever. I intervjun med skolans rektor uttrycktes att det finns planer på att ge

²⁴ 2 kap. 9 § grundskoleförordningen.

²⁵ Förordningen om kursplaner för grundskolan (SKOLFS 2000:135), svenska och svenska som andraspråk.

²⁶ 2 kap. 3 § skollagen.

²⁷ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15).

²⁸ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15).

särskild kompetensutvecklande utbildning så att alla lärarna kan undervisa utifrån den metod som används för svenska som andraspråk.

Vuxenutbildningscentrum

Målsättningar för elever på IV och SFI

Enligt Lpf 94 måste skolans verksamhet utvecklas så att den svarar mot uppställda mål.²⁹ Huvudmannen har ett givet ansvar för att så sker. Detta kräver att undervisningsmålen ständigt prövas, resultaten följs upp och utvärderas och att nya metoder prövas och utvecklas. Vidare ska ett individuellt program först och främst förbereda eleven för studier på ett nationellt eller ett specialutformat program.³⁰ Skolan ska sträva mot att varje elev som lämnar individuella program har en planering för, och goda möjligheter till, fortsatt utbildning eller förvärvsarbete.³¹

Alla nyanlända elever på Vuxenutbildningscentrum får som beskrivits ovan först börja på SFI, om man inte kommer från svensk grundskola. Målet är, enligt vad som framkom under intervjun, att den nyanlände eleven så snart som möjligt ska få börja på IV, för att bl.a. få ta del av den sociala gemenskap som finns där.

Ett kriterium för att kunna få gå vidare från SFI till IV sägs vara att man måste kunna tillgodogöra sig undervisningen på IV. På IV upprättas målsättningar med och för varje elev. Man genomför också en utvärdering med varje elev i mitten och i slutet av terminen. Lärarna på SFI sade sig dock göra bedömningen om tillgodogörande av undervisningen på IV utan att egentligen veta vad eleven ska kunna för att få börja på IV. Lärarna säger att de inte vet inte vad de ska utgå ifrån. Det förekommer alltid en provperiod för att se om att det fungerar eller inte för den elev som gått över från SFI till IV.

En angelägen fråga enligt de intervjuade handlar om hur man kan arbeta för att nå snabbare integration av de nyanlända eleverna. I linje med detta uttrycktes ett gemensamt önskemål bland SFI- och IV-lärarna om att kommunicera med varandra i högre utsträckning. Vid övergången från SFI till IV beskrevs att lärarna på SFI meddelar lärarna på IV om att en elev är på väg att flyttas över till IV. För att kunna få komma på tal för att flyttas till IV ska, enligt de intervjuade lärarna, eleven ha kommit en bit på väg med det svenska språket för att kunna känna sig delaktig.

Enligt lärarnas uppfattning går det bra för många av eleverna när de lämnat skolan. Skolan uppges genomföra regelbundna uppföljningar, både på skol- och kommunnivå. Lärarna uppgav också att före detta elever ibland kommer till skolan för att hälsa på.

²⁹ Avsnitt 1.2 i 1994 i Lpf 94.

³⁰ 5 kap. 4 b § skollagen.

³¹ Avsnitt 2.1 och 2.5 i Lpf 94.

Behörighetsgivande ämnen

Ett individuellt program ska först och främst förbereda eleven för studier på ett nationellt eller ett specialutformat program.³² Skolan ska sträva mot att varje elev som lämnar individuella program har en planering för, och goda möjligheter till, fortsatt utbildning eller förvärvsarbete.³³

Enligt de intervjuade eleverna på IV erbjuds undervisning uteslutande i svenska, matematik och engelska. Eleverna uttryckte önskemål om att få tillgång till ett bredare ämnesutbud. Det kan noteras att, enligt förvaltningschefen, är det ett allmänt problem att endast de tre behörighetsgivande ämnena erbjuds på IV.

Modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet

Enligt gymnasieförordningen ska en elev få modersmålsundervisning om en eller båda av elevens vårdnadshavare eller föräldrar har ett annat språk än svenska som modersmål och språket utgör dagligt umgängesspråk för eleven om eleven har grundläggande eller, i gymnasieskolan, goda kunskaper i språket och eleven önskar få sådan undervisning.³⁴ Undantag från huvudregeln är att det ska finnas en lämplig lärare och att det i kommunen ska finnas fem elever som önskar undervisning i språket.

Gymnasieförordningen anger också att en elev ska få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det.³⁵ I kommentarerna till Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever framgår att studiehandledning syftar till att stödja ämnesundervisningen via det språk som eleven talar och att läraren som ger denna handledning tillsammans med ämnesläraren har en viktig roll.

Eleverna uppgav att de varken har fått modersmålsundervisning eller studiehandledning på modersmålet och att de inte kan få hjälp av sina föräldrar på grund av deras bristande kunskaper i svenska språket. Den dominerande inställningen bland de intervjuade eleverna är att användandet av det egna modersmålet står i vägen för lärandet av svenska språket.

Personalens utbildning

I skollagen framgår att kommunen är skyldig att använda lärare som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak bedriver.³⁶ Vidare bör kommunen inventera behovet av samt tillgången till modersmålslärare och lärare i svenska som andraspråk.³⁷ Skolan bör även inventera personalens behov av kompetensutveckling.³⁸

³² 5 kap. 4 b § skollagen.

³³ Avsnitt 2.1 och 2.5 i Lpf 94.

³⁴ 5 kap. 7–13 §§ gymnasieförordningen.

³⁵ 8 kap. 2 och 5 § gymnasieförordningen.

³⁶ 2 kap. 3 § skollagen.

³⁷ Skolverkets allmänna råd för utbildning av nyanlända elever (SKOLFS 2009:15).

³⁸ *ibid.*

Alla lärare är lärarutbildade och lärarna på SFI är behöriga i svenska som andraspråk. Under intervjun gav lärarna uttryck för flera idéer och önskemål kring vidare kompetensutveckling. Exempelvis önskade lärarna kompetensutveckling som berör andra länders skolsystem och grammatiska skillnader mellan språk.

Undervisning

Enligt läroplanen ska undervisningen anpassas till varje elevs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande.³⁹

De intervjuade eleverna uttryckte att lärarna ofta är tysta i undervisningssituationerna. Eleverna får arbeta självständigt, med t.ex. matematik, och får hjälp av lärarna om det behövs. I intervjun med eleverna framkom också att lärarna ibland förklarar på engelska.

Att några elever studerar tillsammans med sina föräldrar menar skolledningen kunna innebära både för- och nackdelar, ur ungdomens perspektiv. Vissa av dessa ungdomar, menar man, kan känna sig påpassade med föräldrarna i samma klassrum, medan andra tycker det är tryggt. De intervjuade lärarnas uppfattning är att det inte är en lyckad lösning att låta ungdomar studera tillsammans med föräldrar och/eller andra vuxna. Lärarna sade sig försöka hitta lösningar så att ungdomarna undervisas av en lärare, medan föräldrarna undervisas av någon annan.

Bedömning och betyg

Vid betygsättning ska läraren utnyttja all tillgänglig information om elevens kunskaper i förhållande till kraven i kursplanerna och beakta även sådana kunskaper som en elev tillägnat sig på annat sätt än genom den aktuella undervisningen.⁴⁰ Om läraren på grund av en elevs frånvaro saknar grund för bedömning av elevens kunskaper, ska betyg inte sättas.⁴¹

Enligt kvalitetsredovisningen erhöll 75 procent av de elever som bedrev närstudier (dvs. inte distansstudier) på IV minst betyget Godkänt. Under 2008 delades 165 betyg bland totalt 104 elever på SFI.

Vissa elever uppgav att de har fått betyg i SFI. En del elever uttryckte att de har hänt att de får läsa ett visst område inom t.ex. matematiken, trots att de redan har klarat av det i hemlandet. De intervjuade eleverna uppfattade att lärarna bestämmer och att eleverna själva inte har något inflytande över undervisningens utformning och innehåll. Eleverna har uppfattningen att lärarna är bäst på att bestämma undervisningens innehåll.

³⁹ Lpf 94.

⁴⁰ Avsnitt 2.5 Bedömning och betyg, Lpf 94.

⁴¹ 7 kap. 3 § gymnasieförordningen.

Utvecklingssamtal och individuell studieplan

Enligt förordningen ska rektor, minst en gång per termin, se till att eleven ges en samlad information om sin kunskapsutveckling och studiesituation. Detta utvecklingssamtal⁴² ska genomföras med den, för varje elev, uppförda individuella studieplanen⁴³ som grund. För elever under 18 år och som inte ingått äktenskap ska elevens vårdnadshavare få sådan information. Den individuella studieplanen ska innehålla uppgifter om elevens studieväg och om de val av kurser som eleven gjort. Av studieplanen ska det framgå om eleven följer ett fullständigt, utökat eller reducerat program.

De intervjuade nyanlända eleverna uttryckte att utvecklingssamtal förekommer på IV men inte på SFI samt att diskussionerna i förekommande fall inte alltid har handlat om hur eleven ligger till kunskapsmässigt. Tolk används främst vid fördjupade samtal, men inte alltid.

Särskilt stöd och åtgärdsprogram

Om det genom uppgifter från skolans personal, en elev, elevens vårdnadshavare eller på annat sätt framkommer att en elev kan ha behov av särskilda stödinsatser, ska rektorn se till att behovet utreds.⁴⁴ Om utredningen visar att eleven behöver särskilt stöd ska rektorn se till att åtgärdsprogram utarbetas enligt förordningen.

En annan fråga som lärarna uttryckte funderingar kring handlar om hur lärarna kan identifiera och hjälpa de elever med läs- och skrivsvårigheter, bland annat på grund av klart reducerade möjligheter att kunna använda svenskspråkiga test. I detta sammanhang lyftes också fram att eleverna tappar mycket när fokus i huvudsak är svenska språket.

Studiehandledning på modersmålet

Enligt förordningen ska en elev få studiehandledning på sitt modersmål, om eleven behöver det.⁴⁵ I kommentarerna till Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever framgår att studiehandledning syftar till att stödja ämnesundervisningen via det språk som eleven talar och att läraren som ger denna handledning tillsammans med ämnesläraren har en viktig roll.

Studiehandledning på modersmålet erbjuds inte på Vuxenutbildningscentrum. Man har arbetat för att, men inte lyckats, kunna erbjuda studiehandledning på arabiska. Vid tillfället för intervjun uppgavs att ca 20 arabisktalande och drygt 10 rumänska elev går på skolan. Man har fört diskussioner med grundskolan, men inte kunnat initiera något samarbete.

⁴² 5 kap. 19 § gymnasieförordningen.

⁴³ 1 kap. 12 § gymnasieförordningen.

⁴⁴ 8 kap. 1 a § gymnasieförordningen.

⁴⁵ 8 kap. 2 och 5 § gymnasieförordningen.

Skolinspektionen bedömer att kartläggningen av de nyanlända elevernas kunskaper respektive individualisering behöver ske i högre utsträckning. Utbildningens utformning behöver tydligare ha elevernas samlade kunskaper, behov, förutsättningar, erfarenheter och studiemål som utgångspunkt.

Skolinspektionens rekommendationer/krav på åtgärder

Skolinspektionen ger följande rekommendationer:

- Kommunen bör utarbeta tydliga riktlinjer för mottagande av nyanlända elever.
- Kvalitetsredovisningen på både kommun- och på skolnivå bör tydliggöra, utvärdera och följa upp nyanlända elevers skolsituation.

Skolinspektionen bedömer att följande åtgärder behövs för att:

- Elever på IV ska erbjudas tillgång till ytterligare ämnen, utöver svenskämnen, engelska och matematik, i syfte att bättre möta läroplanens målsättningar.
- Kartläggningen av de nyanlända elevernas kunskaper respektive individualisering ska ske i högre utsträckning. Utbildningens utformning ska tydligare ha elevernas samlade kunskaper, behov, förutsättningar, erfarenheter och studiemål som utgångspunkt.
- Lärarna på IV och SFI vid betygsättning i högre grad ska utnyttja tillgänglig information om elevens kunskaper.
- Nyanlända elever ska bli mer delaktiga i den sociala gemenskapen på skolan.
- Kommunen behöver se till att modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet ska erbjudas elever vid behov.

Uppföljning

Skolinspektionen följer upp detta krav på åtgärder inom sex månader från beslutsdatum. Senast inom sex månader från dagen för beslutet, dvs. senast den 25 mars 2010 ska Åstorps kommun redovisa till Skolinspektionen, avdelningen i Lund vilka åtgärder som vidtagits.

På Skolinspektionens vägnar

Björn Persson
Avdelningschef

Marcus Johansson
Utredare

Helena Olivestam Torold
Undervisningsråd

Irène Sehlin
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har också enhetschef Lotta Kårlind deltagit.

Kopia till:
Rektorer